

*Ставицька А.В.,
старший викладач кафедри економіки
та управління національним господарством,
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті визначено засади економіко-правового регулювання світового ринку інформаційних технологій, визначено структуру, особливості, відмінності та протиріччя в процесі регулювання сфери ІТ, запропоновано напрями для вирішення проблем недосконалості регулюючих інструментів.

Ключові слова: світовий ринок, інформаційні технології, інформаційні продукти, ІТ-сфера, уніфікація, гармонізація, законодавство, ліцензування.

Постановка проблеми. Проблематика, пов'язана зі специфікою формування, регулювання і забезпечення функціонування світового ринку інформаційних технологій та окремих його учасників, визначена необхідністю детального вивчення економіко-правового регулювання ринків ІТ окремих країн на рівні їхніх національних законодавств, за рахунок чого буде можливим приведення та розробка уніфікованих міжнародних документів загального значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню правового і державного регулювання світового ринку інформаційних технологій присвячені роботи таких авторів, як О.В. Кохановська, Ю. Кудрявець, С. Абламейко, Ю. Ясинський, А. Тихонов, С.В. Войтко і Т.В. Сакалош. При цьому внесок кожного автора у дослідження проблем регулювання світового ринку інформаційних технологій створює значний рівень науково-теоретичних знань і практичних розробок, необхідних для здійснення адекватної економічної політики на рівні окремої держави з урахуванням особливостей розвитку світового ринку ІТ.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Перманентне розгортання НТП і глобалізація ІТ-індустрії потребують удосконалення механізмів економіко-правового регулювання світового ринку інформаційних технологій. У цьому напрямі універсальність регулюючих економіко-правових норм світової ІТ-галузі не завжди можлива у використанні окремою країною – учасницею світового ринку ІТ внаслідок недосконалості її національної законодавчої бази та економіко-правових регуляторів у сфері інформаційних технологій.

Мета статті. Головною метою статті є визначення комплексу загальних регулюючих інструментів та норм, необхідних для регулювання світового ринку інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Сфера інформаційних технологій – важлива складова економічної та соціальної інфраструктури країни, розвитку якої надається велике значення. Інформаційні технології відіграють важливу роль у перетворенні економіки, у підвищенні конкурентоспроможності глобалізованого світового співтовариства. У такому напрямі країни

здійснюють гармонізацію законодавства з міжнародною практикою та створення власної відповідної нормативно-правової бази. Системний аналіз міжнародного законодавства виявляє певні прогалини і суперечності, розкриває пріоритети та вимагує певну проблематику.

Активний розвиток інформаційних технологій в кінці ХХ–початку ХХІ ст. призвів до того, що сфера ІТ розглядається як одна з найважливіших джерел зростання міжнародної конкурентоспроможності традиційних галузей. Безсумнівно, рівень розвитку ІТ країни впливає на інвестиційну привабливість національної економіки, що вимагає вдосконалення відповідної нормативно-правової бази як окремої країни, та і на наднаціональному рівні. При цьому активізація розвитку сфери інформаційних технологій вимагає спеціалізоване регулювання ІТ-галузі. Стійкий і динамічний розвиток цієї сфери опосередковує появу відповідних правових актів та економічних регуляторів, чим активно розвиває нормотворчий процес.

Актуальність проблеми розвитку законодавства у сфері ІТ-галузі визначається також суттєвим впливом відповідних правових норм на ефективність правового регулювання у всіх сферах життя суспільства. Будь-яка діяльність людини, як правило, супроводжується обробкою, передачею та використанням інформації. У той же час будь-який нормативний акт, що регулює правовідносини в якій-небудь галузі суспільного життя, обов'язково зачіпає інформаційні зв'язки учасників цих відносин.

Створювані комплексні об'єкти специфічного характеру (інформаційні бази; реєстри, кадастри, реєстри та класифікатори; інтернет-ресурси і мережеві інтерактивні послуги) потребують організації їх належного обліку. Виробники та користувачі значної кількості різноманітних інформаційних продуктів зацікавлені не лише в законодавчому захисті своїх прав на них, а й їх державному контролю, гарантуванні та їх виконанні.

Узагальнена структура законодавства щодо регулювання світового ринку інформаційних технологій представлена сукупністю правових норм і актів різного значення [1] (рис. 1):

- інформаційно-правові норми міжнародних актів;
- інформаційно-правові норми Конституції національної приналежності;
- нормативно-правові акти комплексної галузі інформаційно-комунікаційних технологій;
- інформаційно-правові норми у складі інших галузей законодавства.

Важливе значення для розвитку міжнародного законодавства у сфері інформаційно-комунікаційних технологій мають Окінавська Хартія Глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 року, Типові Закони і Рекомендації ЮНСІТРАЛ, Конвенції Ради Європи, Договори ВОІС тощо.

Окінавська хартія Глобального інформаційного суспільства визначає так: «Інформаційно-комунікаційні технології є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства XXI ст. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти та роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. ІТ швидко стають життєво важливим стимулом розвитку економіки. ... Ми повинні зробити так, щоб ІТ служили досягненню взаємодоповнюючих цілей забезпечення сталого економічного зростання, підвищення суспільного добробуту, стимулювання соціальної злагоди та повної реалізації їх потенціалу в галузі зміцнення демократії, транспарентного і відповідального управління, прав людини, розвитку культурного різноманіття і зміцнення міжнародного миру і безпеки. Досягнення цих цілей і рішення виникаючих проблем потребують розробки ефективних національних та міжнародних стратегій...» [2]. Таким чином, Окінавська хартія стала міжнародним документом стратегічного характеру, що визначає не лише місію розвитку ІТ-сфери, а й затверджує глобальні парадигми функціонування інформаційно-комунікаційного середовища з межа економічного та правового простору з урахуванням функціональних особливостей різних сегментів та учасників ІТ-ринку.

Традиційно світовий ринок інформаційних технологій підпадає під дію насамперед загальноєвропейських норм міжнародного права, тобто є публічно-правовою сферою. У сфері публічного права світовий ринок функціонує під впливом державних регуляторів країн-учасниць (міждержавні договірні відносини), які універсалізуються з міжнародними актами. А у сфері приватного права світовий ринок інформаційних технологій регулюється міжприватними відносинами окремих учасників у сегментарному поділі з урахуванням застосування національного законодавства держав-учасниць таких відносин.

Історично законодавство про інформаційні технології було сформовано для вирішення головним чином питань державного управління й обумовлювалося суто технічною стороною інформаційно-комунікаційних відносин. У цьому сенсі основний акцент у правовому регулюванні робився на таких проблемах, як сумісність мереж зв'язку, ліцензування діяльності у цій області, стандартизація та сертифікація засобів і систем зв'язку, вирішення питань їхньої якості, визначення повно-

важень і управлінської взаємодії державних структур тощо. Але в даний час економіко-правове регулювання ІТ-ринку має масу приватноправових елементів: поширення речових прав на інформаційні об'єкти та мережі, надання статусу товару інформаційних послуг, застосування режиму виняткових прав для захисту нових цифрових і віртуальних об'єктів, а також прав приватних осіб тощо. Тому основні приватноправові проблеми міжнародної взаємодії в інформаційній та телекомунікаційній сфері здебільшого лежать у площині правового регулювання порядку та умов використання інформаційних й телекомунікаційних мереж, захисту прав і законних інтересів різних суб'єктів при обміні інформацією в глобальних мережах, прояснення ситуації з «колективним управлінням правами», регулюванням відносин, що складаються при використанні глобальних інформаційних мереж на світовому ринку.

Внутрішньодержавні і міжнародні норми і принципи, що стосуються використання інформаційних і телекомунікаційних систем і мереж, так само як і право на комунікацію, право на недоторканність приватної власності, традиційне авторське право, швидко застарівають, втрачають свою регулюючу роль у цій сфері правового регулювання, оскільки їх розробка не встигає за темпами розвитку нових інформаційних технологій. У такій ситуації держави усе частіше застосовують метод загального регулювання, встановлюючи на міжнародному рівні тільки рамки і єдині для всіх учасників підходи до врегулювання проблеми, опускаючи більш детальне правове регулювання на рівень національних законодавств.

Враховуючи такі тенденції, автором запропонована система економіко-правових засобів регулювання світового ринку інформаційних технологій (рис. 2):

1. Засоби та інструменти міжнародного регулювання:

- узагальнений механізм ліцензування діяльності в ІТ-сфері та стандартизація ІТ-продуктів світового ринку;
- загальні правила виведення ІТ-продукту на зовнішній ринок та контроль за законністю його обігу і використання.

2. Засоби та інструменти національного регулювання:

- економічні санкції за порушення прав і законних інтересів різних суб'єктів ІТ-сфери, інтелектуального та авторського права;
- дозволи, страхові інструменти, ліцензії, сертифікати та квоти;

- захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу, забезпечення безпеки інформаційних і телекомунікаційних систем, як вже розгорнутих, так і створених на території країни їх походження.

В основу економіко-правового регулювання світового ринку ІТ покладені такі принципи: формування і застосування норм міжнародного права як складової частини правової системи певної країни; забезпечення балансу інтересів особи, суспільства і держави; узгодженість діяльності міжнародних організацій та інституцій і органів влади національних суб'єктів ІТ-галузі щодо вдосконалення економіко-правового забезпечення глобальної сфери інформаційних технологій. Інструменти економіко-правового регулювання перш за все закладаються національним законодавством у країні походження ІТ-продукту та узгоджуються з міжнародними засобами регулювання.

Рис. 1. Узагальнена структура законодавства щодо регулювання світового ринку інформаційних технологій

Розроблено автором за даними [1]

У Європейському Союзі інформаційні технології розглядаються як сфера послуг зв'язку та передачі інформації. Високий рівень інформаційних і телекомунікаційних засобів у всіх сферах промислової та соціальної діяльності став найважливішим чинником науково-технічної політики ЄС, що вимагає більш спеціалізованого правового регулювання. Головною метою інформаційно-комунікаційної політики ІТ-ринку країн ЄС є сприяння створенню великої системи засобів зв'язку та комунікаційних послуг, що охоплює не тільки країни – учасниці ІТ ринку ЄС, а й суміжні країни, що входять у світовий ринок, створюючи глобальну інформаційно-комунікаційну мережу. Одним із перших документів, що визначив головні завдання та напрямки діяльності Співтовариства у цій сфері, стала прийнята Європейською комісією Програма розвитку телекомунікаційного сектора STAR [3].

У такому напрямі країни Європейського Союзу займаються розробкою заходів щодо узгодження національних політик в області інформаційних і телекомунікаційних технологій з середини 80-х рр. минулого сторіччя. Головною тенденцією стало створення структури спільного ринку інформаційних і телекомунікаційних послуг та ІТ-продуктів, які розповсюджуються за допомогою новітніх технологій зв'язку. З розвитком ринкових відносин в інформаційній сфері, з приходом іноземних виробників ІТ-продуктів і послуг на внутрішні ринки виникли міжнародно-правові проблеми, пов'язані з правом власності на ці об'єкти і правом їх використання.

Інформація, інформаційні та телекомунікаційні послуги – це такого роду товар, до якого не застосовуються традиційні способи визначення вартості та ціни, укладання комерційних угод; їх поширення не можна обмежити митними й тарифними бар'єрами [4].

Створенню і затвердженню основних принципів єдиного європейського ринку інформаційних технологій присвячені два дуже важливі документи, розроблені Європейською комісією: Білий документ (White Paper) 1985 р. і Зелений документ (Green Paper) з розвитку спільного ринку для телекомунікацій і послуг 1987 р. [3]. Головною метою обох документів було об'єднання національних ринків інформаційних технологій в єдиний європейський і досягнення єдиних правил і принципів їх діяльності. Але при цьому практично в кожній державі зберігалися монополні права на надання послуг зв'язку, що створювало перешкоди для діяльності приватних виробників. Але країни ЄС розробили універсальні інструменти та механізми у сфері ІТ, що надало переваги у такому [4]:

- усунення торговельних бар'єрів допуску на внутрішні ринки, зокрема ліцензійних вимог, лімітів кількості іноземних послуг, обмежень на оренду мереж та ін.;

- розробка єдиних для всіх країн – учасниць технічних стандартів, технологічних способів підключення і передачі інформації в цілях об'єднання систем і мереж зв'язку;

- додавання телекомунікаційних послуг статусу торговельного об'єкта та розробка єдиної торговельної політики у сфері послуг.

Таким чином, ці два акти Європейської комісії фактично створили торгові правила ринку інформаційних технологій країн ЄС, визначили правові умови для стимулювання конкуренції на внутрішніх ринках окремих країн – учасниць Співтовариства.

У сучасних умовах глобалізованого розвитку сфери ІТ ринок країн ЄС продовжує уніфікацію свого інформаційного простору за допомогою вдосконалення внутрішніх законодавств держав на основі уніфікованих загальноєвропейських нормативних актів. Саме тому характерною рисою сучасного ринку інформаційних технологій європейських країн є приватно-правовий характер за рахунок великої кількості відносин, що існують на цьому ринку, тому економіко-правове регулювання ринку ІТ з адміністративної сфери поступово переростає в приватноправову сферу.

Найбільш важливими питаннями, які отримали правове регламентування на європейському рівні, стали забезпечення і захист права приватної власності на інформаційні мережі й обладнання; визначення торговельного режиму інформаційних послуг; захист приватних прав суб'єктів ІТ-сфери.

Міжнародне регулювання сфери інформаційних технологій повинно поєднуватися з їх національно-правовим регулюванням, основними тенденціями якого повинні стати уніфікація та імплементація механізму міжнародного регулювання у внутрішні національні механізми держав. І при цьому нагальною та майже невирішеною залишається проблема міжнародних санкцій щодо порушення норм у сфері ІТ, оскільки більш ефективно цю проблему можливо вирішити на національному рівні.

Саме тому реально досяжною метою в цій області є гармонізація національних систем у тій мірі, яка необхідна, з одного боку, для створення єдиної системи торгівлі та захисту прав учасників світового ринку інформаційних технологій, з іншого – для захисту інформаційних продуктів.

З розширенням пропозиції на світовому ринку ІТ-послуг має важливе значення національне регулювання відносин, пов'язаних зі специфікою використання послуг, що повинно також враховувати економічну і технічну сторони ІТ-послуг і надавати повноцінні гарантії для учасників. Але при цьому необхідна оцінка впливу глобалізаційних процесів на економічну та інформаційну безпеку будь-якої окремої країни-учасниці ринку.

Таким чином, важливою складовою економіко-правового регулювання та забезпечення функціонування світового ринку інформаційних технологій є сукупність економіко-правових засобів, що регулюють відносини на світовому ринку ІТ з урахуванням міжнародної імплементації.

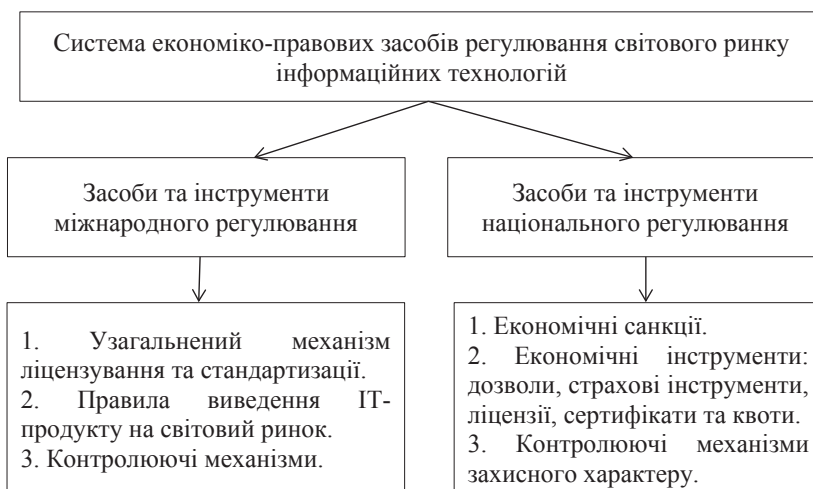

Рис. 2. Система економіко-правових засобів регулювання світового ринку інформаційних технологій

Авторська розробка

Висновки і пропозиції. Отже, потужним важелем впливу на економіко-правове регулювання ринку інформаційних технологій є держава. Внутрішньодержавне регулювання розвитку ринку ІТ спрямоване на досягнення максимальної ефективності функціонування ринкових механізмів, що досягається, насамперед, за рахунок уніфікації національних механізмів країн учасниць світового ринку ІТ до міжнародних норм й стандартів. Але при цьому в рамках СОТ проводиться велика робота з регулювання торгівлі інформаційними технологіями. Але країни, які приєднуються до процесу гармонізації своєї нормативно-правової бази у сфері ІТ до світових стандартів, повинні враховувати три важливі групи заходів: 1) заходи в області розвитку інформаційно-комунікаційних послуг; 2) заходи з розвитку безпосередньо інформаційних технологій; 3) заходи щодо захисту та підтримки виробників ІТ продуктів та послуг. Тому економіко-правове забезпечення сфері ІТ у глобальному просторі повинно здійснюватися за такими напрямками: прийняття нових законодавчих та інших нормативних правових актів, що заповнюють прогалини в регулюванні, внесення змін і доповнень до чинних законодавчих актів з метою їх адаптації до вимог сучасного розвитку сфері ІТ; цільове використання економіко-правового засобу регулювання в залежності від сегменту світового ІТ ринку; міждержавне співробітництво у виробленні міжнародно-правових документів у сфері інформаційних технологій; врахування суб'єктивних особливостей учасників ІТ-ринку при застосуванні певного засобу економіко-правового регулювання.

Література:

1. Кохановська О.В. Джерела регулювання інформаційних відносин в Україні (теоретико-правовий аспект) // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія Юридичні науки. – 2005. – № 67-69. – С. 15-19.
2. Окінавська хартія Глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_163.

3. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/index_en.htm.
4. Кудрявец Ю. Международное сотрудничество в сфере телекоммуникационных технологий в рамках Европейского Союза // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2003. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://evolutio.info/content/view/902/143>.
5. Ясинский Ю., Тихонов А. Новая информационно-поведенческая парадигма: конец равновесной теории или ее второе дыхание // Вопросы экономики // 2008. – № 7. – С. 4-21.

Ставицька А.В. Теоретические основы экономико-правового регулирования мирового рынка информационных технологий

Аннотация. В статье определены принципы экономико-правового регулирования мирового рынка информационных технологий, определена структура, особенности, отличия и противоречия в процессе регулирования сферы ИТ, предложены направления для решения проблем несовершенства регулирующих инструментов.

Ключевые слова: мировой рынок, информационные технологии, информационные продукты, ИТ-сфера, унификация, гармонизация, законодательство, лицензирование.

Stavytskaya A.V. Theoretical bases of economic-legal regulation of world information technology market

Summary. The article defines the principles of economic and legal regulation of the global information technology market, determined the structure, characteristics, differences and contradictions in the process of regulation of the IT sector, offered directions for solving problems of the imperfections of regulatory instruments.

Keywords: world market, Information Technology, IT products, IT sector, unification, harmonization, legislation, licensing.